

Ara-Kovács Attila

Nemzeti diplomácia helyett családi üzlet

Az Orbán-kormány külpolitikája¹

I. A magyar modell válsága

A jelenlegi kormány narratíva szerint a rendszerváltás megbukott; az elmúlt huszonöt évben nem egy demokratikus rendszer épült ki Magyarországon, hanem egy szociálisan igazságtalan társadalom, ami ráadásul elveszítette nemzeti karakterét. Ez utóbbi vonását hangsúlyozná a magyar szuverenitás csorbulása azáltal, hogy az unió tagjai lettünk. E ponton a magyar szélsőbaloldal és a Fideszt is magában foglaló, radikalizálódó jobboldal véleménye messzemenően egybeesik.

Valóban így lenne? A jelenleg zajló ukrainai események tükrében kijelenthető: semmiképp. Az Ukrajnába bevonuló orosz csapatokról szóló jelentések, az 1956-ot és 1968-at idéző mai megszállás híradójelentéseinek fényében még ijesztőbbnek tűnik belegondolni, mi történhetne, ha Magyarország nem volna tagja a NATO-nak, kívül lenne az Európai Unióon. A legjobb – hangsúlyozom: a legjobb – szcenárió, ami közeljövőnket jellemezheti, az egy új hidegháború eszkalációja; ennél csak rosszabb verziók válhatnak valóra. Márpedig egy háború akkor is háború, ha történetesen nem „forró”, hanem csak „hideg”. Erről sokunknak vannak eleven emlékképei. De szerencsére most a másik oldalon állunk.

1989-et követően a magyar politikai elit még józanul mérte fel az ország mozgásterét, s e tekintetben az akkori parlament pártjai között konszenzus alakult ki. Ekkor elsődlegesnek tűnt euroatlanti csatlakozásunk kérdése. Nem egyszerűen csak egy *uniós* perspektíva rejlett e célban, hanem legalább ilyen hangsúlyosan *transzatlanti* elkötelezettség is. Ez akkor egybeesett a nyugati liberális demokráciák szándékával, hisz számukra is egyértelmű volt: olyan messzire kell kiterjeszteni a politikai értelemben vett Európa határait, amilyen mértékben az lehetséges.

Amikor a fentebb említett doktrína megfogalmazódott (1990), még létezett a Szovjetunió, amikor tíz év múlva Magyarország tagja lett a NATO-nak (1999), már nem; de ha akkor még nem merültek is fel azok a súlyos kétségek az orosz szándékokkal kapcsolatban, amelyek agresszív kibontakozásával ma kénytelenek vagyunk szembenézni, az óvatosság e téren mindenképp indokoltnak tűnhetett.

Jelenleg a Nyugat és Magyarország, illetve másrésről a magyar kormány és Magyarország érdekei nem esnek egybe. Az Orbán-kormány úgy próbál belpolitikailag mozgásteret teremteni magának, hogy feladja azt a szuverenitást, amit az euroatlanti csatlakozással

47

¹ A tanulmány a *Magyar polip – A posztkommunista maffiaállam* című, 2014 őszén a Noran Kiadó gondozásában megjelenő mű második kötete számára készült.

megszereztünk. Nem új keletű próbálkozás ez, elvégre a XX. század magyar diktatórikus rendszerei ugyanezt tették: hol Németország, hol a Szovjetunió garantálta zárt szövetségesi rendszerek keretei között, hogy a külpolitikai szuverenitás feláldozásáért, illetve az érdekszférába való gazdasági integrálódásért cserébe az épp aktuális uralkodói kaszt szabad kezet kapjon uralmát stabilizálni, s a szűk uralkodói réteget gyarapodáshoz segíteni, a társadalom zömének rovására.

A Fidesz sikeresen letéritette az 1989-es magyar modellt a rendszerváltás által felkínált pályáról. Nem ma, hanem akkor, amikor Orbán Viktor kijelentette: „*a nemzet nem lehet ellenzékben*”, s ezzel elindított egyfajta belső hidegháborút. Ekkor kezdődött el a magyar válság, de nem a rendszerváltás társadalmi modelljének válsága, hanem mindannak, ami utána következett. Az elmúlt négy év (2010–2014) e folyamatot végzetessé és talán visszafordíthatatlanná tette. Az országból elmenekülő százezrek józanul és fájdalmasan meghozott döntése példázza mindezt a leginkább.

II. A magyar külpolitika mozgásteré²

Az Európai Unió eddig nem látott konfliktusokkal kénytelen szembenézni mind a határain belül, mind pedig azokon kívül. A magyarországi posztkommunista maffiaállam 2010–2014 közötti kiépülése után az az értelmezési keret elveszítette érvényét, mely az unió nagy, 2004-es *Drang nach Osten*je

után a felvételt nyert kelet-európai társadalmak demokráciadeficitjét szimplán gyermekbetegségnek tekintette, és azt remélte – megfelelő kezeléssel esetén –, az bizonyosan kinőhető.

1. A limesen belül

A valaha a térség legdinamikusabb modernizálódó és demokratizálódó országában, a magyarban mára kialakult autokratsztikus „centrális erőtér” jelzi: a liberális demokrácia stabilizációja csak az egyik lehetőség. A kelet-európai posztkommunista társadalmak ki vannak téve annak, hogy autokratsztikus rendszerekké fejlődjenek, s ezek képesek legyenek ekként stabilizálni hatalmukat. Az EU szempontjából kérdéses, milyen fegyelmező szankciókkal tudja visszatéríteni az érintett országokat a liberális demokrácia pályájára, illetve – ezek eredménytelensége esetén – képes-e kitzasztítani azokat a közösségből. A Brüsszel által legitimált szankciók rendszere két előfeltevéssre épül. Egyrészt, hogy az integráció olyan értékközösség, amelynek hatékonysága ezen értékrendszer koherenciáján és homogenitásán alapul. Másrészt, hogy a tagországok tudatosan vállalt és követett politikájának a liberális demokráciák értékrendszerre képezi a központi vezérlő elvét, s az ettől való eltérés nem szándékolt, csak eseti deviancia lehet. A szankciók rendszere csak e két előfeltevés esetén működőképes, ellenkező esetben – mintegy végső megoldásként – magától adódna a kizárás a közösségből. Azaz: amennyiben nem teremthető meg a tagországok értékrendbeli összhangja, illetve nincs törekvés egyes tagországok részéről az értékrendbeli devianciák felszámolására, akkor a szervezet, már csak önvédelme érdekében is, ki kell hogy vesse

² A tanulmány ezen fejezete Ara-Kovács Attila és Magyar Bálint *Birodalmak periferiáján* című (2014. 02. 24., Magyar Narancs) cikkére épül. A szerző további cikkei: http://magyarnarancs.hu/diplomaciai_jegyzet

magából az érintett országot vagy országokat.

Mivel a magyar társadalom érzékeli, hogy a „centrális erőter rendszer” nem esetlegesen, hanem szisztematikusan tagadja az unió értékvilágát, ennek nyomán rendre felmerül a kérdésként megfogalmazott feltételezés: Orbán Viktor kormányfő végső soron ki akarja-e vezetni Magyarországot az unióból?

Mindazonáltal mégsem várható sem az ország kizárása, sem pedig kilépése az unióból.

2. A limesen kívül

A legutóbbi kelet-európai politikai események azt jelzik, hogy geopolitikai verseny van kibontakozóban az Európai Unió és az Oroszország vezetete, épp kiépülő úgynevezett Eurázsiai Unió között. Ezt a versenyt különösen élessé az teszi, hogy a nagy érdekszférák küzdelme két másik dimenzióban nyer megerősítést. Egyfelől a kvázi demokratikus, illetve a kvázi autokratikus erők harcaként; másfelől egy egyre nyilvánvalóbban etnikai jellegű öltő konfliktus keretében. Ez utóbbi részben kulturális is, hiszen például Ukrajna vagy Moldávia esetében a második világháborút követően az ellentétek területileg messzire túlnyúltak az „ortodoxia hagymakupolás” világán, és mélyen benyomultak a „katolikus gótika” világába.

Egy értékrendszeri küzdelem céljai keverednek tehát egy birodalmi küzdelem szempontjaival. A küzdelem nem (feltétlenül) háborús eszközökkel zajlik. Épp ellenkezőleg: a nagyhatalmak mintegy „bónuszakciókkal” igyekeznek befolyásolni a meghódítandó közönségek választását. E téren Alekszander Lukasenka Belorusziája ugyanazt jelenti Moszkvának, mint Orbán Magyarországa Brüsszel-

nek. Az orosz fél olcsó energiát, adminisztratív eszközökkel biztosított volt szovjet piacot ígér, az Európai Unió a társult tagjainak járó uniós forrásokat és versenyalapú hozzáférést az EU-s piacokhoz. A küzdelem birodalmi jellegét az is hangsúlyozza, hogy kölcsönösen kizárják a „bónuszok” együttes igénybevételének lehetőségét.

Ukrajna belátható időn belüli uniós csatlakozása kizárt, ha szigorúan vesszük az értékrendszeri homogenitás követelményeit, miközben a Nyugat geopolitikai céljai az egyre szorosabb együttműködés irányába hatnak.

3. Értékközösség versus geopolitika

Az EU hirdette értékközösségi racionalitás és a kényszerítő geopolitikai racionalitás a következő néhány évtizedben kizárja egymást, vagyis együttesen nem megvalósíthatók. Ha a jelenlegi struktúrába engednék, csábítanák be a még kint lévő balkáni és kelet-európai volt szovjet köztársaságokat, ez az értékközösség végzetes inflálódásával járna együtt. Ha ettől elzárkóznának, sőt a limesen – azaz az unió határain – belül létrejövő kvázi autokratikus rendszerek kitesztése is felmerülne, az a reinkarnálódó orosz birodalom nyugati térnyerésének adna esélyt. Ha az unió földrajzi határait Brüsszel szigorúan az értékközösség határainál kívánja meghúzni, az garantáltan Jalta reinkarnációját jelentené, amelyben az értékstruktúrák történelmi önmozgása felülírja a politikai közösségnek az érvényét. Bár míg Jalta egy szigorúan észak–dél tengely mentén szelte ketté Európát, a kulturális értékközösségekkel nem sokat törődve, addig e tengely ma, úgy tűnik, északkelet–délnyugat irányban húzódná, visszavonhatat-

lanul beágyazva az unióba a balti államokat, Lengyelországot, a Cseh Köztársaságot, Szlovéniát és talán Szlovákiát, illetve erősen – a politikai fejlemények tendenciája miatt – kérdésessé téve Magyarország, Románia és Bulgária helyét e közösségben.

Az értékközösség és a geopolitikai ellentmondás a kétsebességes unió rendszerében fog feloldódni. Bár Brüsszel erről ma még nem akar tudomást venni, de minden politikai kényszer ebbe az irányba hat. A többsebességes Európa egyik – mondhatjuk úgy: nyugati – bázisát maga az eurózóna adja. Az unióba visszavonhatatlanul beágyazott, már említett posztkommunista államok vagy részei az eurózónának, vagy kormányaik, tekintet nélkül ideológiai színezetükre, határozottan sürgetik az ahhoz történő pár éven belüli csatlakozást. Mások viszont – köztük Magyarország – állami ideológiát gyárt az eurózónán való tartós kívülmaradás indoklására. A „nemzeti szabadságharc” retorikájába rejtett függetlenségi igény valójában a liberális demokrácia normái alóli felmentés eufemisztikus kifejeződése. Ne legyenek kétségeink, amit ezek az országok „nemzetek Európájának” hívnak, az kvázi autokrata rendszerek kiépítésének-fenntartásának igénybejelentése. Jó előre megmondható, hogy ebbéli kísérleteik többé-kevésbé sikeresek is lesznek, mert az Európai Unió geopolitikai megfontolásai nem engedhetik meg, hogy egy következetes értékkövető politika nyomán az orosz birodalom újra a Lajtáig, azaz Magyarország nyugati államhatáráig érjen.

4. Autokraták játéktere

Mindebből az következik, hogy elkerülhetetlenül haladunk egy

eurózónán kívüli, tartós ütközőzóna kialakulása felé, amely az uniós normák „elnező” alkalmazásának a terepévé válik. Az új birodalmi logika nem a „felperzselt föld” taktikájával védi magát, hanem adagolt támogatásokkal, valamint a korábban – szándékai szerint – csak esetlegesen megtúrt demokráciadeficitet tartós tudomásulvételével.

Miért is akarnák az Orbánhoz hasonló autokraták kivezetni országukat az unióból, ha ezekben az ütközőzónákban úgy rendezkedhetnek be, hogy eközben „két birodalmat adóztatnak”: az uniótól strukturális és kohéziós alapok, míg az orosz birodalomtól az energiamegállapodások biztosítanak pótlólagos forrásokat számukra. Az előbbivel a civilizált politikai jómodor, a szabadság eszményeinek látogatását fizettetik meg, az utóbbival behódolásukat a keleti függőségi rendszerbe. De míg a XVII. században Bethlen Gábor fejedelem egyensúlyozása a Habsburgok és a török porta között Erdély függetlenségét szolgálta, addig Orbán „pávatánca” csak maffiaállamának stabilitását, a hatalom kisajátítását szolgálja.

III. A diplomácia trónfosztása

A külföld, a nagyvilág egy országot többnyire annak külpolitikája tükrében szemléli illetve érdemi értesüléseit elsősorban diplomáciai csatornákon szerzi be. Annál is inkább, mert mára rendkívül kitágult a „diplomácia” fogalma, a *public diplomacy*-től a kulturális cseréken, a gazdasági lehetőségek feltérképezésén át a komoly konfliktusok kezeléséig mind e dimenzióban kap tulajdonképpen értelmezést.

Az egyes országok polgárai viszont társadalmi létük tényeit a mindennapi tapasztalatból, mint-

egy alulról szemlélve ismerik meg, összegzik, alakítják ki véleményüket velük kapcsolatban. Ennélfogva a külső és a belső kép egy országról, annak rendszeréről gyakorlatilag sohasem vág egybe; ez nem rejt önmagában konfliktust, hisz objektíve a kétfajta szemlélet más és más célokat szolgál. Viszont mégis vannak történelmi pillanatok, amikor a külföld képe egy országról messzemenően egybeesik az adott állam polgárainak napi tapasztalatával. Ez akkor következik be, amikor egy ország társadalma, gazdasága, politikai elitje mély válságban van, és ezért rendkívül rosszul teljesít.

Persze hiába válik egyre általánosabbá a negatív tapasztalat, ha ezt az ellenzék képtelen társadalmi vízióvá, politikai szándékká formálni, és a vágyak megfogalmazása („*Tiszteletet a magyaroknak!*”) továbbra is a kormányerők monopóliuma marad. Különösen veszélyes ez akkor, ha külpolitikailag az elégedetlenségnek ideológiai keretet az euroszepticismus ad, megbénítva az európai és nemzeti identitás kettősségének az összehangolását. Nincs feloldás, csak permanens patthelyzet.

Az ilyen államok iránt persze megnő az érdeklődés, amit részben a krízisektől való érthető viszolygás korbácsol fel, részben az adott állam kiszolgáltató polgárai iránt érzett szolidaritás. Az újságok kezdenek gyakrabban beszámolni az ott lezajló eseményekről, a diplomaták naponta jelentenek, a titkosszolgálatok pedig rendszeres összegző elemzésekben hívják fel kormányaik figyelmét a várható kockázatokra. A rendszerváltás időszakát már jóval megelőzően Európában ilyen államnak számított például Románia; hiába próbálta a rendszer teljesen izolálni az

országot, a külföldi lapok beszámolóiból ugyanaz a realitás tükröződött vissza, mint amivel az egyszerű román polgár naponta szembeült az utcán, a munkahelyen, saját otthonában. Pedig számos elkötelezett híve volt a rendszernek, s azok tömege, akik merő opportunizusból vagy félelemből csakis a kiegyezést keresték, messze meghaladta azokét, akik a diktatúra bukásáért aktívan felléptek. Románia – egyébként nagy hagyományokra visszatekintő – diplomáciai szolgálata abban az időben gyakorlatilag két területre szorult vissza: a rendszer presztízsének védelme volt az egyik legfőbb feladata, a tények elhazudására; továbbá a rendszer számára oly nélkülözhetetlen gazdasági kapcsolatok ébren tartására.

Az első Orbán-kormány idején (1998–2002) Magyarország még az uniós csatlakozás előtt állt, így az EU egyértelmű elvárásait nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Ennek ellenére – például a diplomáciában is – egyre szaporodtak az aggasztó jelek: tanúi lehettünk például a külügyi pozíciók „családi privatizációjának”. Már akkor feltűntek azok a nagykövetek, akik később az orbáni gazdaságban folytatták karrierjüket. Fideszes körökben egy idő után divatba jött a „hasznos” amerikai gyakorlatra való hivatkozás. Az, hogy a nyertes elnök kampányát támogatók kapnak nem karrierdiplomata kinevezéseket nagykövetségi posztokra, meglehetősen kifogásolható eljárás. Ennek negatív tapasztalatai – az amerikai April Foley (2006–2009), Eleni Tsakopoulos Kounalakis (2010–2013) felháborítóan rossz nagykövetségi teljesítménye miatt – Magyarországon is levonhatók, de az Egyesült Államokban „szigorúan” a kampány és pártfinanszírozás támogatói kapnak így

„jutalmat”, nem pedig – mint az Orbán-kormány esetében – a politikai vezető családi üzletének részesei.

2010 után még egyértelműbbé vált a helyzet, immáron a külügyek *kiemelt* funkciójává vált a „fogadott politikai család” üzleteinek lebonyolítása; tágabb értelemben egyrészt hatalmi biztosítékok, másrészt a tényleges gazdagodás formájában.

Az Orbán-kormány számára értelmezhetetlenné és így hasznavehetetlenné vált az a diplomáciai működés, amely a demokratikus rendszerekre jellemző. Nem véletlen, hogy 2014. június 6-án megszűnt egy intézmény, amit Külügyminisztériumnak hívtak, s az örökébe lépő Külgazdasági és Külügyminisztérium már nevében is jelzi a hangsúlyok eltolódását. Ez az átalakulás egyébként korábban bekövetkezett, akkor, amikor Szijjártó Péter számára a miniszterelnökségen létrehozták a külügyi és külgazdasági államtitkárságot (2012), s a Martonyi János minisztersége alatt működő Külügyminisztérium feladata csak a napi rutin vitele maradt, illetve az, hogy igyekezzen elhíttetni a világgal: a kormányt és a rendszert ért minden kritika a maga nemében téves: valótlanosságokra, ellenséges rágalmakra vagy jobb esetben tudatlanságra épül.

Ennélfogva a mai külügyi stratégia valódi hármass prioritása:

- a rövid távú hatalmi célok elérése, amelyekkel stabilizálni lehet a kormánynak a globális folyamatokkal való állandó érdekütköztetés miatti permanensen ingatag pozícióját;

- azoknak a konfliktusoknak a kezelése, amelyek az értékeken alapuló korábbi szövetségi rendszerrel történt szakításból fakadnak („szabadságharc”);

- az új, immáron „nemzetivé” stilizált „fogadott politikai család” érdekalapú szövetségkeresése a drágán vásárolt tágabb mozgástér biztosítása érdekében („keleti nyitás”).³

Ez egyfajta végeredmény, de egy olyan helyzetnek a produktuma, amelyben minden megváltozott a rendszerváltás óta, illetve amelyben a rendszerváltás értékei, a liberális nyugati demokráciák összes mérvadó kritériumai többé már nem bírnak érvénnyel.

1. Konfrontáció a térséggel: kiszolgáltatva a „nemzetpolitikának”

Mindarra, ami 2010 óta bekövetkezett, tulajdonképpen a Fidesz legelkötelezettebb támogatói sem számítottak. Bizonyítja ezt az a tanácstalanság, amivel a bekövetkező eseményeket a diplomáciai szolgálat szemlélte. Martonyi csapata, látván, hogy a hatalom óhatatlanul az ölükbe hull majd a 2010-es választások után, már jó előre papírra vetette a maga – egyébként válalható – külpolitikai stratégiáját. Ez még messzemenően beleillett abban a prioritásrendszerbe, amelyet az 1990 utáni magyar kormányok követtek, célként megfogalmazva az: (a) euroatlanti csatlakozást, 1999-es NATO-, illetve 2004-es uniós csatlakozásunk után pedig az elmélyülő integrációt; (b) a konstruktív szomszédságpolitikát és (c) a határokon kívül élő magyarságért viselt felelős politikát.

³ Tanulságos s egyben szemléletes, hogy a magyar jobboldal milyen szereposztásban szegődött az ezredforduló második évtizedében az orosz autokrata célok mellé. Mint kiderült, a Jobbik guruló rubelekért cserébe szolidarizál Putyinnal, a Fidesz-KDNP pedig készséggel megfizeti a magyar adófizetők pénzéből (Paks) annak az árát, hogy itthoni, unióellenes autokratizmusának Putyin személyében alternatív szövetségese lehessen.

A dokumentum abból a feltételezésből indult ki, mintha még lennének klasszikus értelemben vett külügyek, holott – mint minden másnak – a külügyeknek is ezt követően egyedül a „fogadott politikai család” hatalmi stabilitását és vagyoni gyarapodását kellett szolgálnia. A külpolitika ennyiben tényleg a belpolitika meghosszabbított keze lett: *ahogy a nemzeti szabadságharc a belpolitikában a liberális demokrácia normáival szembeni önkényes kormányzati szabadságot jelentette, úgy vált a külpolitikai gyakorlat egyedüli feladatává az ezen autokratikus szabadság politikai és anyagi védelme.*

A stratégiát csak 2012 decemberében hozták nyilvánosságra, akkor, amikor már az Orbán-kormány első intézkedései miatt annak számos eleme nevenségesen időszerűtlenné vált, illetve miután beleírták a kormányzat új, szövegszerűen is eléggé otromba határon túli céljait.

Nem lehet csodálkozni a Külügyminisztérium egészére akkorra oly jellemzővé vált zavaron. Az egyik vezető diplomata már 2010 kora nyarán ekként fogalmazott: *„A parlamenten áthajtott két legelső törvényt követően tisztában voltunk vele, hogy normális diplomáciai munkát már nem lehet végezni. Egyetlen lehetőségünk marad a következő négy évre, a permanens védekezés.”*

Az említett két jogszabály:

– az úgynevezett Trianon-törvény, melynek szövegét már május 19-én elfogadták, majd június 4-én életbe is lépett;

– a „kettős állampolgársági” törvény, melyet május 26-án szavazott meg a parlament, hogy augusztus 20-án aztán törvényerőre emelkedjen.

A kormány e két törvény révén

összevonta a magyar külpolitika addigi két különálló prioritását, a bilaterális szomszédsági politikát és a határon túl élő magyarok ügyét. Ezzel elmélyült a válság a magyar kormányzat és a határon túli magyar pártok között, mint-hogy Budapest szembekerült a centralizált nemzeteszmét elutasító határon túli magyar pártokkal. Az is a konfrontáció irányába hatott, hogy a Fidesz megkezdte sajátos kapcsolatainak kiépítését az általa kreált határon túli intézményekkel és szereplőkkel. Ugyanakkor gyakorlatilag megszűnt az a bilaterális szomszédsági konszenzus is, amely addig a környező országok kormányaival, az uniós integráció érdekében – és a kölcsönös érdekek alapján – kialakult és megfelelően működött.

Mindkét törvény alaposan leszűkítette a Külügyminisztérium mozgásterét is, egyértelműen azt üzenve a diplomáciai karnak, hogy az intézmény szakpolitikai önállósága megszűnik, emellett a diplomaták számára kötelezővé válik a napi igazodás a pártpolitikához. A két törvény nyilvánvalóvá tette azt is, hogy a külpolitika ekkorra már a nemzetpolitika foglyává vált.

Időközben elkészült egy dokumentum, amit sohasem hoztak ugyan nyilvánosságra, de annak elgondolásai váltak mégis irányadóvá a magyar külpolitikában. Néhány szemelvény a stratégiából:

„A Fidesz a maga nemzetpolitikájával – akár a »termékeny káosz« révén – a status quo megváltoztatását tűzte ki célul. (...) Egy 15-20 éves periódusban a centralizált nemzetállam és a szövetségi nemzet közötti kompromisszumot, összhangot kell a Fidesznek megtalálnia. Ez azt jelenti, hogy a nemzetpolitikai programban az elején nagyobb

a magyar kormány szerepe, a centralizált nemzetállam elve erősebben hat, de a kialakuló és izmosodó határon túli autonómiák fokozatosan átveszik a döntési hatalmat saját sorsuk felett.”

E „nemzetstratégia” egyértelműen utal mindezek következményére, azaz:

– Trianont revideálni lehet, nem zárható ki a területi visszacsatolások, mindössze folytatni kell a következetesen radikális „nemzetpolitikát”;

– erre az eshetőségre pedig fel kell készíteni mind Magyarországot, mind pedig a helyi érintett – azaz határon túli – magyar közösségeket.

Míthogy a papírra vetett fenti elgondolások nem maradtak meg az íróasztalok fiókaiban, politikai következményeik már 2012-ben észlelhetők voltak. A Felvidéken, Erdélyben, a Vajdaságban, Kárpát-alján élő magyar közösségek már nem jelentettek egyfajta természetes kapcsolati rendszert szomszédainkhoz, hanem a magyar belpolitika alanyaivá váltak, s ezzel a hivatalos budapesti kormánypolitika ismét a többségi nacionalizmus céltábláivá tette őket. A kettős állampolgárság, illetve bevonásuk a magyarországi választásokba meggyengítette eredeti állampolgárságuk természetes legitimitását, miközben magyar állampolgárságuk mindössze szimbolikus, felszínes maradt, hisz politikai helyzetük ingataggá válásáért cserébe az nem ajánlott fel semmit, legfeljebb, hogy négyévente tehetnek egy szavazói szívességet a Fidesznek. Az Orbán-kormány e közösségeket elidegenítette saját országuktól, miközben a himnuszon és a trikolóron, valamint némi budapesti nacionalista gyámkodáson túl magyar részről

semmi másban sem részesítette őket.

1989-et s különösen uniós tagságunk elnyerését követően európai lehetőségeink tényleges nemzeti reintegrációt kínáltak fel nekünk, sőt még ennél is többet: azt, hogy a nemzeti kereteket meghaladva szervezhetjük újjá társadalmainkat, közösen szomszédjainkkal, szövetségeseinkkel. Am 2010-et követően – sőt talán valamelyest már azt megelőzően is – a magyar jobboldalnak köszönhetően a határon túliak, azáltal, hogy az általános politikai megosztottság immáron rájuk is kiterjedt, távolabb kerültek az ügynevezett anyaországtól, mint korábban bármikor. Bizonyos értelemben maguk váltak a megosztottság tárgyává és jelképévé.

Miközben a Fidesz Magyarország területén mind intézményi, mind pedig személyi értelemben teljes egészében felszámolta az autonómiát, élére állt a határon túli populista autonómiakezdeményezéseknek, nem is titkolva: ezzel fideszes enklávékat kíván teremteni idegen országok területén. Céljait e téren elérte, de ezzel olyan konfliktusokat teremtett, melyek mára megkérdőjelezik az ország jogát, hogy az unió tagországa maradjon.

A magyar diplomácia nap mint nap azzal szembesül, hogy Magyarországnak ismét „körkörös védelemre” kell berendezkednie, s ennek következményeit szinte lehetetlen kezelni. A viszonyok romlásában egyértelműen tetten érhető a magyar fél mint kezdeményező, és ez uniós szinten is már rég tudatosult. Másrészt, mint „megtámadott” felek, nemzetközi szinten felértékelődtek azok a szomszédos kormányok, amelyek addig mindig magyar relációban mérettek meg, és általában könnyűnek találtat-

tak. Orbán Viktor elérte, hogy a viszonyok megromlásáért egyedül őt tegyék felelőssé, ugyanakkor a szomszédos országok presztízse megnőtt, méghozzá Magyarország rovására.

Ezzel a magyar külpolitika első kudarcсорozata lezárult.

2. Konfrontáció a szövetségeseinkkel: kísérlet geopolitikai irányváltásra

Az 1990 után kiépült demokratikus jogrendszert alapvetően felforgató, azt sok tekintetben megszüntető törvénykezés dandárja 2011 és 2012-ben zajlott. 2011 végén, amikor az ország nemcsak jogi szempontból vált a nemzetközi szervezetek és emberi jogi fórumok állandó témájává, de látványosan megromlott a viszonya az unióval, továbbá az IMF-fel is, megtörtént a magyar hagyományos külpolitikai prioritások újabb revíziója. Megjelent a „globális nyitás” fogalma.

A globalitás lehetőségeihez való alkalmazkodás egyébként indokolt, sőt szükségszerű a kormányzati politikában, ráadásul valamennyi korábbi magyar kormány a legtöbb alkalommal élt is vele, hogy a magyar export számára új piacokat találjon, illetve hogy Európán kívüli térségekből is vonzzon befektetéseket. A diplomáciai kar is ekként fogta ezt fel, a kifejezés is, azaz a „*globális nyitás*” a Külügyminisztériumból származott. Ám nemcsakára ezt felváltotta a „*keleti szél politikája*” fordulat, ami már sokkal többet elárult az igazi intenciókból, abból, hogy az útkeresés sokkal, de sokkal többet jelent a gazdasági dimenziók tágításánál. A magyar kormány nemcsak áruinak piacot, vállalkozásaihoz pedig befektetést próbált ezzel keresni, hanem speciális piacokat és speciális tőkét. Olyanokat, amelyekhez a

partneri viszonyban nem kötődnek afféle elvárások, mint amilyenek egyébként mondjuk az IMF kölcsönpolitikáját jellemzik. Orbánéknak nem kellett olyan hitel, aminek az útja végigkövethető, mert akkor rövid úton – még azt megelőzően, hogy annak alapjait lerakhatta volna – nyilvánvalóvá vált volna rendszerének alapvetően maffiaállam-jellege.

Az az argumentum, mely számtalanszor elhangzik az utóbbi időben, hogy a „keleti nyitás” mindössze kapcsolatbővülést jelent, nem pedig alternatívakeresést a Nyugattal, az unióval szemben, már csak azért sem igaz, mert a nyélbe ütött üzletek java része – ilyen a legnagyobb, a paksi bővítés projektje, de említhető itt a kizárólag keleti diktatúrákban megnyílt „kereskedőházak” egész sora – túl egyértelműen jelzi az eddigi kapcsolatrendszerünkötől való elfordulást, semhogy az ne szúrna szemet mindenkinek.

A „keleti szél politikája” nemcsak olyan országokat értékelt fel magyar relációban, amelyek antidemokratikus berendezkedésük okán (például Kazahsztán), terroristagyanús kormányzati kapcsolataik miatt (például Libanon) kockázatosak, de a nyitás Oroszország és Kína, utóbb pedig Irán felé már stratégiai partneri kapcsolatainkat is veszélyezteteti – transzatlanti és uniós viszonylatban egyaránt.

A „keleti szél politikája” rámutat arra is, hogy Orbán rendszere nem ideológiavezérelt, s ennyiben nem egyszerűen ellentétes azzal a jobboldali politikai filozófiával, melyet Antall József honosított vissza Magyarországra, s melyet a Fidesz teljesen kisajátított, hanem annak épp a tagadása. Antall számára a „keresztény” jelző sohasem az illi-

beralizmus szinonimája, ugyanakkor az MDF-alapító számára elfogadhatatlan lett volna egy olyan üzlet, melynek keretében a Fidesz futni hagyta a „keresztényvilkos” Ramil Safarovot.

Magyarország e pillanatban elszigetelt játékos; a környező kormányok érzékelik mindannak a veszélyét, amit rájuk nézve az Oroszország által gerjesztett birodalomépítő konfliktusok előidézhetnek. A magyar kormány ezzel szemben úgy ítéli meg: felhasználhatja azokat sajátos – főként belpolitikai – céljaira. Ezért utasítja el a nyugati szövetségi rendszert egyben tartó szolidaritást, miközben belesimul abba a politikai tájegységbe, amely Vlagyimir Putyin akarata szerint válik egyre láthatóbbá és egyértelműbbé.

3. A stratégia kiszervezése: „business as unusual”

56

2012. július 4-én létrehozták Szijjártó Péternek azt a külpolitikai és külgazdasági államtitkárságot, aminek a tevékenysége prioritássá emelte az elfordulást nyugati szövetségeseinktől. 2014. június 6-án aztán Szijjártó visszaérkezett a Külgazdasági és Külügyminisztériumba, hogy stílusosan fogalmazzunk: népes delegáció élén, melynek tagjai mintegy megszállták a főbb posztokat. Martonyi *business as usual*je helyett ma inkább Navracsics Tibor és Szijjártó *business as unusual*je érvényesül: már semmi sem az, ami a hagyományos diplomáciában lenni szokott, hisz a teljes konstrukció meg az intenció, mely a gépezetet mozgatja, teljes egészében Orbán elhíresült pávátáncának a részévé vált. Martonyi és csapata képtelen volt megmaradni a normalitás keretei között az előző periódusban, sőt tulajdonképpen egyfajta teljes passzivitásba

menekült. Az új külügyi vezetés viszont buzgón újrateregetti a népi demokráciák egykori első generációs diplomatáinak sajátos stílusát, miközben – a „fogadott politikai család” kijárójaként – teljes egészében azonosulni képes a szerepkörrel, amit számára a Fidesz-kormány megszabott.

Ennek feltételei megteremtődtek azáltal, hogy szinte teljesen kicserélődött a külügyminisztérium személyzete. A tisztogatás a diplomáciai karban már 2010-et követően azonnal megindult, majd – immáron az új munkajogi törvény lehetőségeit alkalmazva – 2012-ben folytatódott:

- az ekkor nyugdíjba kényszerült nagykövetek száma: 11,

- indoklás nélkül elbocsátott nagykövetek száma: 20,

- a ’89 előtti hírszerzéssel-elhárítással, Martonyihoz hasonlóan kapcsolatba hozható s ezzel indokolt elbocsátottak száma (nagykövetek): 7,

- a 2010/2011-es periódusban indoklás nélkül elbocsátott nem vezető külügyes kormánytisztviselők száma: 36,

- az Orbán-kormány ismételt hatalomra kerülését követő egy éven belül a 112 misszióvezetői posztból 100-ra új ember került, ezekből a Fidesz holdudvarából, illetve érdekltségi köreiből 30 „ejtőernyős”.

Összehasonlításképp: amikor 2002-ben a szocialista-liberális kormány vette át a vezetést, indok nélküli elbocsátásra nem került sor, és több berendelt (hazahívott) nagykövet vezetői vagy középvezetői megbízást kapott. A Fidesz-kormány által 2011-ben berendelt nagykövetek pályakezdő diplomata munkakört kaptak, legtöbbjük referensként dolgozhatott csak tovább.

2012-ben, miközben a gazdasági

racionalizálás jelszavával újabb 100 alkalmazottól vált meg a Külügyminisztérium, viszont csendben felvettek 300 főt, szigorúan jobboldali pártszimpátiát vagy kötődést szem előtt tartva. A folyamat csak azt követően „mérséklődött”, hogy Martonyi miniszter, szakvéleményt kérve egy sürgős ügyben, azt a választ kapta az illetékes főosztálytól: *„Nincs, aki érdemben megválaszolhatná miniszter úr kérdését, minthogy az adott területtel foglalkozó valamennyi szakdiplomatát épp most rúgtuk ki.”*

A Fidesz kormányra kerülését követő két évben a magyar diplomáciai munka teljesen elinflálódott. Egyre kevésbé lehet hivatkozni a különleges „magyar szakértelemre” például a balkáni ügyeket illetően, vagy épp *Moldáviával* kapcsolatban, mely tudás 2010-ig feltétlenül megvolt, s amire nemzetközi szinten az unió gyakran tá-

maszkodni is tudott. Ugyanez a helyzet a transzatlanti kapcsolatokban, s annak egyik legfontosabb dimenziójában, a biztonságiban: ha a nyugat-balkáni térség kockázataival vagy épp – aktuálisan – az ukrán helyzet kerül terítékre a NATO-ban, magyar véleményre ma már senki sem tart igényt, a magyar külügyi szolgálat ugyanis nem tud releváns válaszokat adni, merthogy nem rendelkezik adekvát tudással.

A 2014-es választások utáni ismételt átrendeződés viszont már arról szól, hogy nemcsak a nem fideszeseket iktatják ki a diplomáciai pályáról, hanem főként és mindenekelőtt Martonyi embereit is. Az elmúlt négy évben úgymond elég volt a jobboldali lojalitás és/vagy a fideszes párttagsági könyv, ma már ez kevés: az kap stabil vezetői pozíciót, akinek nincsenek kifogásai a diplomácián kívüli eszközök alkalmazása ellen.

Sóvári Melinda munkái (58. o.)